

КӨП МӘДЕНИЕТТІ БІЛІМ БЕРУ АЯСЫНДА КОЛЛЕДЖ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МӘНІ

Узақбаева С.А.¹, п.ғ.д., профессор

Ниязова А.У.², магистрант

^{1,2} Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

¹e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

²e-mail: billiejean.mj@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада “толеранттылық”, “көпмәдениетті білім беру аясындағы студенттердің толеранттылығы” ұғымдарының мәні қарастырылады, студенттердің толеранттылығын қалыптастыруға ықпал ететін педагогикалық шарттар анықталады, қазақ-түрік колледжінің көпмәдениетті білім беру аясында студенттердің толеранттылығын қалыптастырудағы тәжірибелік жұмысы қорытындалады.

Тірек сөздер: толеранттылық, студенттердің толеранттылығы, көпмәдениетті білім берін орта, студент, толеранттылық қарым-қатынас, толеранттық мінез-құлық.

Қазақстан қоғамы өміріндегі түбегейлі өзгерістер, оның даму дәрежесі, жаһандану және интеграция процестері, ұлтаралық қарым- қатынас салаларының үнемі кеңеюі адамзаттың одан әрі дамуы басқа мәдениетті өзінің туған мәдениетіне тең деп түсінуге және қабылдауға қабілетті әртүрлі ұлттық-мәдени және діни қоғамдастықтар өкілдерінің диалогы жағдайында ғана мүмкін болатындығын көрсетеді. Көпмәдениетті орта жағдайында оқыту мен тәрбиелеудің мақсаты студенттерде тұлға, қоғам, мемлекет сияқты деңгейлерде толерантты сананы қалыптастыру болып табылады. Осыған сүйене отырып, білім беру стратегиясы қоғамдағы толерантты нанымдардың, көзқарастардың, толерантты мінез-құлық дағдыларының қалыптасуына ықпал ететін педагогикалық жағдайларды құруға, сондай-ақ барлық мүдделі тұлғалардың қатысуымен болашақ кәсіби қызметке ықпал етуі керек.

Толеранттылық – барлық елдер үшін ең маңызды мәселе, еркін қоғам мен мемлекеттік тұрақтылықтың белгісі. “Толеранттылық” (лат. “tolerantia” - шыдам, төзім) басқалардың пікіріне, наным-сеніміне, жүріс-тұрысына, өмір сүру жағдайына түсіністікпен қарау, адамды сол қалпында қабылдау. Толеранттылық- адам құқығы мен бостандығы, плюрализммен қатар негізгі демократиялық принциптердің бірі болып есептеледі. Толеранттылық- қоғамның жалпы және саяси мәдениетінің деңгейінің көрсеткіші.

Толеранттылық бүгінгі қазақ тіліндегі ғылыми айналымға “төзімділік” болып еніп отыр. Бірақ кейбір көзқарастар, мысалы, Марголина Т. “төзімділік” (терпимость) пен “толеранттылық” ұғымдарын ажырата келе, төзімділік өзгеге жол беру және оның амалсыздан істелетін шара екендігін айтса, “Толеранттылық” адам өз еркімен және саналы түрде баратын белсенді әлеуметтік мінез-құлық деп баға береді [1].

Уикипедиялық сөздікте оған былайша анықтама береді: “өзге салт пен

мінез-құлыққа тұрмыс салтына, көзқарасқа деген төзімділікті білдіретін әлеуметтанулық термин” [2].

1995 жылғы 16 қарашада ЮНЕСКО-ның Бас конференциясының 5.61 қаулысымен бекітілген “Толеранттылық принциптері декларациясында” келесі анықтама ұсынылады: “Толеранттылық-біздің әлемнің өте бай мәдени көптектілігін, біздің өзіндік анықталу формаларымыз бен даралығымызды көрсету тәсілдерін құрметтеу, қабылдау және түсіну. Оған ашықтық, білімділік, қарым-қатынас, ой, ар-ұят еркіндігі әсер етеді. Толеранттылық-бұл біреуге орын беру, мойынұну емес”. Бұл анықтаманың құндылығы – түсініктің құрылымын жіктеп беруінде.

Қазіргі педагогикалық әдебиеттерде “толеранттылық” ұғымы бірнеше тұрғыдан қарастырылады: Л.В. Мардахаев толеранттылықты адамның моральдық сапасы немесе моральдық бағалаудың шектелуімен, моральдық және әлеуметтік зұлымдықты қабылдаудың агрессивті емес тәсілімен, басқа адамдар мен халықтардың мүдделерін ескеруге деген ұмтылыспен сипатталатын қоғамдық мораль жағдайы ретінде қарастырады; Е.И. Касьянова толеранттылықты адамның немесе адамдар тобының басқа адамдармен немесе басқа менталитет пен өмір салтына тән топтармен бірге өмір сүру қабілеті деп түсінеді. Гордон Оллпорттың пікірінше, “толеранттылық - бұл мінез-құлық белгісі-позитивті жеке тұлға білімі, ол жеке көзқарас сияқты, тұтас тұлға құрылымында функционалды мәнге ие”.

Анықтамалардың мазмұны: толеранттылық психологиялық-педагогикалық категория ретінде адамның моральдық сапасы немесе әлеуметтік мораль жағдайы ретінде анықталады, ол әр адамның құндылығын бір уақытта біле отырып, басқа адамды қабылдаумен және түсінумен сипатталады, деп тұжырым жасауға мүмкіндік береді.

Студенттік кезең - бұл адамның, соның ішінде тұлға қалыптасуының маңызды кезеңі. Бұл болашақ “қайраткер”, кәсіби маман ретінде спорттық рекордтар, көркемдік, техникалық және ғылыми жетістіктер жасайтын, адамның қарқынды және белсенді әлеуметтенуінің кезеңі. Осы кезеңде адамның іс-әрекеттегі өзіндік стилі белсенді қалыптасады, абстрактілі ойлау қабілеті танымдық іс-әрекетте басымдық мәнге ие бола бастайды, қоршаған орта туралы көзқарасы қалыптасады, меңгерген білім салаларынан өзара байланысты көре білуге машықтанады. Осы жаста студентте ойлау қабілетінің субъективті ерекшеліктері көрініс ала бастайды: сыни ойлау, ақыл-ойдың икемділігі, нақтылық, ойдың жылдамдығы, қызығушылығы, тереңдігі, қисындылығы мен ойдың дәлділігі. Жасөспірім кезеңінің ең басты ерекшелігі – адамның өзінің даралығын, бірегейлігін түсіне білуінде, өзіндік санасының және “Мен” бейнесінің қалыптасуында.

Толерантты тұлға өзінің құндылықтары мен кемшіліктерін түсінуге тырысады, өзіне сыни тұрғыдан қарайды және өзінің барлық қиындықтарында басқаларды кінәлауға тырыспайды, өзін қауіпсіз сезінеді, сондықтан өзін басқа адамдардан қорғауға тырыспайды, жауапкершілікті басқаларға жүктемейді, әрқашан өз іс-әрекеттері үшін жауап беруге дайын, әлемді өзіндік болмысымен қабылдайды, жұмыста, шығармашылық ізденісте,

рефлексияда, проблемалық ситуацияларда өзіне көбірек назар аударады, нақты тұжырымдай біледі, басқа адамдарды өзінен жоғары қоюға тырыспайды, демократиялық қоғамда өмір сүруді тандайды.

Колледждің көпмәдениетті білім беру аясы-іскерлік пен тұлғааралық байланыстағы адами көзқарасты, ондағы субъектілердің ой-өрісін, ойлау стилін және мінез-құлқын анықтайды, оларды ұлттық және жалпыадамзаттық рухани құндылықтармен танысуға бағдарлайды; әртүрлі этникалық топтарды, мәдениеттерді, діндерді және т. б. бірлестіктерді өзара тиімді әрекетке бағыттайды.

Колледждің көпмәдениетті білім беру аясында студенттердің толеранттылығын мынандай педагогикалық шарттар арқылы қалыптастыруға болады:

- студенттердің оқу және аудиториядан тыс іс-әрекеттінің бірлігі;
- студенттерге ақпараттық- психологиялық білім беру және оқыту;
- студент-оқытушы» тұлғалық- бағдарлық өзара әрекеті;
- көп ұлтты мекемелерде педагогикалық практиканы ұйымдастыру және өткізу;
- студенттердің тұрақты жұмыс істейтін ғылыми-зерттеу қоғамдарын ұйымдастыру;
- білім беру мазмұнына тұрмыстық, ұлттық мәдениет элементтерін мақсатты түрде енгізу, мәдениетаралық өзараәрекеттесудің аксиологиялық және нормативтік формаларын ендірудің негізін құрау.

Бұл педагогикалық шарттар білім беру процесіне қатысушылардың мәдениет саласынан білімімін кеңейтуге, олардың толеранттылыққа деген көзқарасын қалыптастыруға, білім беру процесін жүйелілі бірзділікте қабылдауға мүмкіндік береді. Ұсынылып отырған шарттарды болашақ мұғалімдерді даярлау процесінде оқытылатын базалық және бейімдік пәндер барысында жүзеге асыруға болады.

Мәселен, қазақ-түрік колледжінің сыныптан тыс тәрбие сабағында студенттер толеранттылықтың ерекшеліктерімен және оған дайындық жүйесімен танысады. Тәрбие сабағы студенттердің колледждегі оқу- тәрбие процесінің ерекшеліктеріне, жана ортаға тез бейімделуіне, толеранттылықтың қыр-сырын меңгеруіне, ғылыми және қоғамдық жұмысқа саналы түрде араласуға көмектеседі. Мұндай сабақ колледж студенттерін көпмәдениетті ортада жұмыс істеуге дайындау тұрғысынан белгілі бір әлеуетке ие. Алайда, толеранттылық мәселесі жеке пән ретінде қарастырылмайды, тіпті тәрбие сабақтарында да жеткілікті дәрежеде пайдаланылмайды. Бұған оқу бағдарламалары мен құралдарының жоқтығы, мұғалімнің оқу жоспарында бұл курсқа арнайы сағаттың бөлінбеуі көп кедергісін келтіруде.

Колледжде оқытылатын пәндер арасында “Елтану” пәні мазмұнына тоқталып өтуге болады, өйткені онда толеранттылыққа байланысты бірнеше тақырыптар кездеседі, соның ішінде “Көпмәдениетті Қазақстан” тақырыбы аса қызығушылық тудырады. Мұнда “толеранттылық”, “этнос”

“ұлт”, “дін” деген ұғымдарға аса мән беріледі, өзіндік ерекшеліктері ашып көрсетіледі. Бұл курс оқу бағдарламасына енгізілгендіктен

толеранттылықтың негіздерін үйретуде жетекші құралдың бірі болып табылады.

Этносаралық және мәдениетаралық толеранттылықты қалыптастыруда “Педагогика тарихы” курсының маңызы да ерекше. Курстың мазмұны студенттерге педагогикалық идеялар мен мектеп тәжірибесінің дамуының әлеуметтік-тарихи шарттылығын түсінуге көмектеседі. Бұл пән мұғалімнің кәсіби-педагогикалық құзыреттілігін қалыптастыруда мүмкіндігі аса жоғары. Студенттер педагогикалық ойлармен бірге мектеп тарихының даму жолымен танысады.

“Этнопедагогика” курсына педагогикалық мәдениет, түрлі халықтардың тәрбиелік дәстүрлері оқытылады. Бұл пән студенттердің бойында ұлттық дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, Қазақстан халықтарының діні, олардың ұлттық дәстүрлері саласындағы білімді қалыптастыру, толерантты этносаралық және мәдениетаралық қатынастарды тәрбиелеу, адами қоғамды этномәдени бірлестіктердің біртұтас, бұзылмайтын жүйесі ретінде сезіну тұрғысынан зор әлеуетке ие. Егер жеке қасиеттер, сондай-ақ олардың субъективті тәжірибесі ескерілсе, студенттердің толеранттылығын қалыптастыру процесі тиімді болады. Рефлексия негізінде субъективті тәжірибені көкейкестілендіру студенттердің өзін-өзі тануын дамыту тетігі болып табылады, қолданыстағы құндылық бағдарларды, стереотиптер мен алалаушылықтарды сыни тұрғыдан түсінуге мүмкіндік береді, олардың қызметін, қарым-қатынасын және мінез-құлқын қайта құруға мүмкіндік береді.

Ойды тұжырымдай айтқанда, заманауи көпэтникалық кеңістік жағдайында жеке және кәсіби құзыреттілікті іске асыруға қабілетті толерантты тұлғаны қалыптастыру – бұл уақыттың объективті талабы. Толеранттылықтың әртүрлі түсіндірмелерін талдау, қарастырылып отырған зерттеу бағытында студенттің толеранттылығы ұғымын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Студенттің толеранттылығы - бұл сыйластық көзқарастың жеке көріністері, студенттердің Қазақстанды мекендейтін халықтардың мәдениетін сыйластық, достық көзқараспен қабылдауы, дұрыс түсінуі, басқаның құндылығын бағалай біліуі, адами қарым-қатынаста болуы, жағымды мінез-құлық танытуы, проблемалық жағдайларды шешуде ізгілікті ниет көрсетуі және т.б.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Марголина Т. Толерантность – это не попустительство пороку. Толерантность – это великая душа //Известия. - 2010. – №5. – С. 41-44.
- [2] Гордон У.Оллпорт Толерантная личность //Век толерантности».– 2003. - №5. – С. 27-31.

REFERENCES

- [1] Margolina T. Tolerantnost' – eto ne popustitel'stvo poroku. Tolerantnost' – eto velikaya dusha (Tolerance' Tolerance is not condoning vice. Tolerance is a great soul). Izvestiya. - 2010. – №5. – P. 41-44. [in Rus]
- [2] Gordon U. Ollport Tolerantnaya lichnost' (Tolerant personality). Vek tolerantnosti.– 2003. - №5. – P. 27-31. [in Rus]

СУЩНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА В ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Узакбаева С.А.¹, д.п.н., профессор

Ниязова А.У.², магистрант

^{1,2} КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

¹e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

²e-mail: billiejean.mj@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается сущность понятий “толерантность”, “толерантность студентов в поликультурной образовательной среде”, определяются педагогические условия, способствующие в формировании толерантности студентов, обобщается опыт работы казахско-турецкого колледжа по формированию толерантности студентов в поликультурной образовательной среде.

Ключевые слова: толерантность, толерантность студентов, поликультурная образовательная среда, студент, толерантное отношение, толерантное поведение.

THE ESSENCE OF THE FORMATION OF TOLERANCE OF COLLEGE STUDENTS IN A MULTICULTURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Uzakbayeva S. A.¹, d.p.s, professor

Niyazova A.U.², master student

^{1,2} Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

¹e-mail: sahipzhamal.a@mail.ru

²e-mail: billiejean.mj@mail.ru

Article. The article considers the essence of the concepts “tolerance”, “tolerance of students in multicultural educational environment”, determined by pedagogical conditions conducive to tolerance formulation of students, generalizing experience of Kazakh-Turkish College in the formation of tolerance of students in a multicultural educational environment.

Keywords: tolerance, tolerance of students, multicultural educational environment, student, tolerant attitude, tolerant behavior.

Статья поступила 21.11.2020